

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

מקל שקד אני רואה

הלכה

גדרי הצומות בזמן הזה

פרשת פנחס תשפ"ח

שנה כ"ז – קובץ כ"ח [תתקכ"ג]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת פנחס

גדרי הצומות בזמן הזה

"דאמר רב חנא בר ביזנא אמר רב שמעון חסידא מאי דכתיב
כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום
העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה. קרי להו צום, וקרי להו
ששון ושמחה, בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, אין שלום
- צום. אמר רב פפא הכי קאמר בזמן שיש שלום - יהיו לששון
ולשמחה, יש שמד - צום, אין שמד ואין שלום, רצו - מתענין, רצו
- אין מתענין. אי הכי, תשעה באב נמי, אמר רב פפא שאני תשעה
באב, הואיל והוכפלו בו צרות. דאמר מר בתשעה באב חרב הבית
בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר" (ר"ה י"ח ע"ב).

ויש לעיין לפי המבואר בגמ' בזמן הזה שאין גזירת שמד אך אין בית המקדש עומד
על תילו ובגלות שרינן, מה תוקף הצומות. האם כדברי קבלה ותקנת נביאים או כמנהג
בעלמא כיון שאמרו רצו מתענין רצו אינם מתענין וקיבלו עליהם להתענות.

והנה כתב הרמב"ם (פ"ה מהל' תעניות) את ארבעת ימי התענית שהם זכר לחרבן
בית המקדש, ושוב כתב שם (הלכה ד' - ה'):

"ד. וארבעת ימי הצומות האלו הרי הן מפורשין בקבלה (זכריה ח') צום הרביעי וצום
החמישי וצום השביעי וצום העשירי צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז שהוא בחדש
הרביעי וצום החמישי זה תשעה באב שהוא בחדש החמישי וצום השביעי זה שלשה
בתשרי שהוא בחדש השביעי וצום העשירי זה עשרה בטבת שהוא בחדש העשירי: ה.
ונהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות בשלשה עשר באדר זכר לתענית שהתענו בימי
המן שנאמר (אסתר ט') דברי הצומות וזעקתם וכו'".

וכתב המגיד משנה:

"ונהגו כל ישראל וכו'. תלה רבינו ענינן במנהג לפי שנתבאר בגמרא שם שבזמן
שיש שלום דהיינו לכשיבנה בהמ"ק הן לששון ולשמחה אין שלום ואין גזרה ידועה על

גדרי הצומות בזמן הזה

כל ישראל רצו מתענין רצו אין מתענין חוץ מתענית תשעה באב הואיל ונכפלו בו צרות. ועכשיו נהגו הכל כמ"ש רבינו והרי הן חובה על כל ישראל עד שיבנה בהמ"ק".

ומבואר מדברי המ"מ דמש"כ הרמב"ם בהלכה ה' "ונהגו כל ישראל וכו'" קאי על מש"כ לעיל מיניה בה"ד, ומש"כ נתקשה למה כתב ונהגו, והלא הדברים מפורשים בקבלה, ותירץ משום שתלוי הדבר ברצונם ומש"כ תלה הדבר במנהג. אבל לול"ד היה נראה פשוט דאין כונת הרמב"ם אלא על תענית דלקמיה, וזה מש"כ "ונהגו כל ישראל בזמנים אלו" דכיון שלא מצינו תענית זו בתלמודים ואינו אלא מנהג שנשתרש בזמן הגאונים והראשונים כתב הרמב"ם דבזמנים אלו נהגו כל ישראל להתענות בתשעה באב.

ואף שאין לתמוה על המ"מ למה ייחס דברי הרמב"ם שבהלכה ה' למש"כ בהלכה ד', דבאמת חלוקת הפרקים להלכות לא נעשה ע"י הרמב"ם אלא ע"י חכמים שאחריו ומעתיקי שמועתו, אך כל לשון הרמב"ם בהלכה ה' מוכיח דקאי אדלקמן ולא אדלעיל, ומש"כ אכן הבינו מעתיקי לקבוע לשון זה בה"ה, וצע"ג.

ונראה ברור דהבנת המ"מ מושתתת על גירסא שתח"י ולפיו כתוב בה"ה "ובשלשה עשר באדר וכו'", בו יתירה וכך איתא להדיא במ"מ, ולפי גירסא זו אכן מש"כ הרמב"ם ונהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות קאי אדלעיל, דהיינו על ד' צומות וגם אדלקמיה דהיינו תענית אסתר, אך בנוסחאות המתוקנות שבידינו כמוב בלי ו', ולפי"ז אין כל הכרח בדברי המ"מ, וז"ב.

ומ"מ מבואר מדברי המ"מ דאין הצומות בזמנה"ז אלא משום מנהג ולא מעיקר תקנת הנביאים.

והנה כתב הטור (סימן תק"נ):

"פריך בגמרא קרי להו צום וקרי להו ששון ומשני רב פפא בזמן דאיכא שלום וליכא שמד כגון שב"ה קיים ששון בזמן דאיכא שמד וליכא שלום צום והאידנא דליכא שלום וליכא שמד רצו מתענין רצו אין מתענין. ופירוש דליכא שלום שהבית חרב וליכא שמד במקום ידוע בישראל רצו רוב ישראל והסכימו עליהם שלא להתענות אין מתענין רצו רוב צבור מתענין והאידנא רצו ונהגו להתענות לפיכך אסור לפרוץ גדר וכו"ש בדורות

גדרי הצומות בזמן הזה

הללו שבעונותינו יש שמד ואין שלום הלכך הכל חייבין להתענות מדברי קבלה ומתקנת נביאים".

הרי דגם בזמן הזה כל ארבעת הצומות הוי דברי קבלה ותקנת הנביאים, אך לכאורה נראה מדבריו דאין זה אלא משום שגם בזמנו היה גזירת שמד, ואילולי כן אין זה אלא מנהג ואסור לפרוץ גדר, דו"ק בלשונו. וידוע שאשת הטור שלחה יד בנפשה בשעת גזירת שמד ביחד עם בתו ואחיו - חתנו, וכמ"ש בשם הגדולים להחיד"א (ערך ר' יהודה בן הרא"ש).

ב

וכבר מצינו הלכתא גבורתא המושתתים על ההנחה דהצומות בזמנא אינם אלא משום שכך נהגו וכך קבלו על עצמם. ונביא בזה ד' דוגמאות:

א. הן מבואר בברכות (י"ד ע"א) דאין איסור טעימה בתענית דלא קיבלו על עצמם אלא איסור אכילה ולא איסור טעימה. וכך נפסקה הלכה (בסימן תקס"ז ס"א). וכתב הריב"ש (סימן רפ"ז) והביאו הבית יוסף (שם) דכוונתם דכך רצו וקיבלו עליהם לאחר חורבן בית המקדש.

ב. הן מבואר בשו"ע (תקנ"ד סעיף ה') דמעוברות ומיניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב כמו ביום"כ, אבל בשאר הצומות פטורות הן. ובט"ז שם (סק"ז) הוסיף להקל גם ביולדת תוך ל' יום בשאר הצומות וביאר שורש הלכה זו בדרך הנ"ל דכיון דשאר צומות ברצו מתענין תליא מילתא, לא קיבלו על עצמן להחמיר בהני, עי"ש.

ג. עוד מבואר בשו"ע (תקנ"ד סעיף ה') דחולה אין צריך אומד אלא מאכילין אותו מיד, אפילו בת"ב. ומקור הלכה זו בתורת האדם להרמב"ן ובר"ן (תענית י' ע"א מדה"ר). ובהגהות מיימוניות (פ"ה מהל' תעניות) כתב דכיון דרצו אין מתענין לא קיבלו על עצמן להחמיר בחולה, עי"ש.

ד. עוד מצינו (בסימן תקנ"ד ס"ד):

"בשבת קודם לצום מכריז שליח צבור הצום, חוץ מט' באב וצום כפור וצום פורים וסימנך: אכ"ף עליו פיהו (ומנהג האשכנזים שלא להכריז שום אחד מהם)".

גדרי הצומות בזמן הזה

ולכאורה תימה דדין תענית אסתר כדין יוה"כ ות"ב, והלא מכל התעניות הנהוגות בבית ישראל תענית אסתר היא הקלה ביותר כמבואר בסי' תרפ"ו ס"ב, ולפי פשוטן של דברים לא נתקנה אלא לאחר חתימת התלמוד, ומה ענין תענית אסתר לת"ב ויוה"כ.

ובבהגר"א שם ביאר לפי המבואר בשו"ע (תקס"ב סי"ב):

"תענית שגוזרים על הצבור אין כל יחיד צריך לקבלו בתפלת המנחה, אלא שליח צבור מכריז התענית והרי הוא מקובל".

הרי דכאשר גוזרים תענית מכריזין בבית הכנסת ודין הכרזה זו כקבלת תענית בתענית יחיד, וכתב הגר"א דשלשת הצומות תלויים בקבלת הציבור והו"ל כתענית שגוזרים על הציבור משאר יוה"כ ות"ב ותענית אסתר שנקבעו ע"י חכמים בזמניהם לדורות עולם, עי"ש.

הרי לן ד' הלכתא גבורתא המושתתות על הנחה זו דשאר הצומות אינם אלא כקבלת הציבור ומנהג.

אך הני ג' הלכתא לאו בחדא מחתא מחתינן להו, דלגבי חולה הקילו אף בת"ב כמבואר להדיא בשו"ע, אך לגבי מטעמת לא הקילו אלא בשאר שלשת הצומות ולא בת"ב, וכן במעוברות ומיניקות, ואף זה מבואר להדיא בשו"ע, וגם בהא דמכריזין בשבת חילקו בין ת"ב לשאר הצומות, וצ"ע בשורש הדברים.

והנה במקור הסוגיא בר"ה לאחר שאמרו דבזמן שאין שלום ואין שמד רצו מתענים רצו אין מתענים הקשו בגמ' "אי הכי, תשעה באב נמי, אמר רב פפא שאני תשעה באב הואיל והוכפלו בו צרות".

ויש לעיין בכוונת הדברים האם שאני ת"ב מעיקר תקנת נביאים ובת"ב לא תלוי ברצונם כלל, ולא אמרו רצו מתענים רצו אין מתענים אלא בשאר הצומות, או שמא שאני ת"ב דלאחר חורבן בית שני כשראו שהוכפלו בו צרות קיבלוה על עצמן חובה גמורה.

ולכאורה מצינו בזה שתי דרכים בדברי רבותינו הראשונים.

גדרי הצומות בזמן הזה

כתב המאירי (ר"ה שם):

"ותשעה באב אינו בכלל זה אלא באין שמד ואין שלום מתענין בו הואיל והוכפלו בו צרות ביום התענית שבו חרב הבית בראשונה ובשניה ובו נלכדה ביתר ונחרשה העיר וכו'".

אך הרשב"א במגילה (ה' ע"ב) כתב להדיא דאף בת"ב אמרו רצו מתענים רצו אין מתענים, וכ"כ הריטב"א (שם במגילה ובר"ה) שהרי גם בת"ב כתיב שמחה, והרשב"א הוסיף דמה שהחמירו בת"ב הנהגת הדורות היתה.

ולשיטתם צ"ל בביאור דברי הגמ' דלאחר חורבן בית שני שראו שהוכפלו בו צרות קיבלו על עצמן להחמיר יותר בת"ב אך מצד עיקר הדין גם בת"ב תלוי הדבר ברצונם.

וכך מוכח אף מדברי המ"מ הנ"ל, שהרי בכל ארבעת הצומות כתב הרמב"ם שנהגו כל ישראל להתענות.

ובאמת כך משמע מגוף הסוגיה, שהרי הקשו מלשון הפסוק דקרי ליה צום וקרי ליה שמחה. והרי בפסוק זה גם ת"ב בכלל דהלא הוא צום החמישי, וע"כ דגם לגבי ת"ב אמרו דאם רצו אינם מתענים.

ואי בדידי תל"י הוי אמינא, דודאי גם לגבי ת"ב אמרו נביאי ישראל רצו אינם מתענים. אלא דכאשר ראו חכמים שלאחריהם לאחר חורבן בית שני שהוכפלו בו צרות גזרו חכמים תענית בת"ב, ובעוד שאר הצומות הוי משום מנהג וקבלה, ת"ב הוי תקנת חכמים ולאחר שתיקנו שוב לא ברצונם הדבר תלוי. וכך משמע מדברי הפנ"י בפסחים (נ"ד ע"ב ד"ה במשנה) שהביא את דברי הגמ' בר"ה וכתב דלפי"ז ת"ב בזמנה"ז אסור מדרבנן ולא מתקנת נביאים, עי"ש.

ובאמת יש לעיין אף בדברי המאירי, דאף שכתב שת"ב אינו בכלל מה שאמרו רצו אין מתענין, לא כתב להדיא דאף מתקנת הנביאים שונה ת"ב משאר הצומות, ונראה טפי דאין כוונתו אלא לומר דלהלכה שונה ת"ב משאר הצומות ולאחר חורבן בית שני אין ת"ב תלוי ברצון.

והכי מסתבר שהרי חומרת ת"ב משום שהוכפלו בו צרות, ועיקר כונתם לחורבן בית שני שחרב אף הוא בו ביום, ודבר זה לא נתברר אלא לאחר חורבן בית שני,

גדרי הצומות בזמן הזה

ומסתבר אפוא דכו"ע מודי דמעיקר תקנת הנביאים אין בין ת"ב לשאר הצומות ובכולם אמרו "רצו מתענין רצו אין מתענים". ולא נחלקו אלא לדורות, דלדעת המאירי לאחר חורבן בית שני שוב אין ת"ב תלוי ברצון, ולדעת הרשב"א אין בין ת"ב לשאר הצומות אלא הנהגת הדורות.

והנה בטורי אבן (מגילה שם) כתב דמסוגיית הגמ' בר"ה לא משמע כדברי הרשב"א, וסתם ולא פירש דבריו, ולכאורה כוונתו דמלשון הגמ' ת"ב שאני, משמע דאין זה מנהג בעלמא כדברי הרשב"א אלא מעיקר הדין, אבל אפשר שאין זה מדברי קבלה אלא מדרבנן.

וביסוד הדברים נראה כנ"ל דלשיטת הרשב"א אין זה אלא מנהג כמו שכתב דהוי הנהגת הדורות, אך לולי דבריו היה נראה דכך תיקנו חכמים לאחר חורבן הבית דשאני ת"ב משום שהוכפלו בו צרות ושויהו עלייהו חובה.

ודו"ק בזה.

ושו"ר בשו"ת הרמ"ן (סימן ל"ט) שהאריך בדין תענית ת"ב בזמן התפרצות מגיפת החולירע, וכתב דאף במקומות שלא פרצה בהם המגיפה אם בעיירות הסמוכות כבר הגיעה המחלה ויש חשש שהמגיפה תתפשט אף למקומם, אין להם להתענות בת"ב, וק"ו ל"ז בתמוז, ובתו"ד כתב דע"כ גם ת"ב בזמנה"ז אינו אלא מחמת המנהג, או מאיסור דרבנן, אך לא מדברי קבלה, ומשו"כ יש להקל בזה במקום חשש מגיפה, עי"ש.

ונראה עוד לענ"ד פשוט דאף אם אכן תלויים הצומות ברצונם ורצו אינם מתענים, מ"מ ברור שד' צומות חמורים ממנהג בעלמא, דאל"כ אטו נימא שתענית אסתר חמורה יותר מד' צומות דהלא תענית אסתר תקנה היא וד' צומות מנהג בעלמא. ואף אם נימא דתענית אסתר לא נתקנה אלא לאחר חתימת התלמוד, ואף היא מדין מנהג (ועיין בסי' תרפ"ו שנחלקו הפוסקים אם הוי חיוב גמור), עדיין תימא לומר שדין אחד לתענית אסתר ולד' צומות, וכולם מנהגא בעלמא.

ומשו"כ נראה דכשם שיש חומרא יתירה באיסור דרבנן שיש לו עיקר מן התורה, כך יש חומרא במנהג שיש לו עיקר בדברי קבלה, וכיון שארבעת הצומות תחילתן בתקנת הנביאים. והן הם שאמרו רצו מתענים, אף שמרצונם קיבלו את הצומות הוי עיקרן מדברי קבלה ובכך חומרתן.

גדרי הצומות בזמן הזה

ובמק"א הארכת בגדר קיבלו עליהו חובה וביארת דאפשר שמקור גדר זה בסוגיא זו דקיבלו עליהם להתענות ושוב הוי כחובה גמורה, ואכמ"ל.

ג

ולולי דמסתפינא הוי אמינא עוד דכך היה עיקר תקנת הנביאים, דאמנם הדברים תלויים ברצון חכמי הדורות ואם רצו אין מתענים, אך אם רצו להתענות אין זה כקבלה חדשה, אלא הדברים חוזרים לתקנת הנביאים וכל חומרת דברי קבלה על רצונם וקבלתם. ואעפ"כ יש בידם לקבל על עצמם לחצאין ככל הני מקורות הנ"ל.

ומשל למה הדבר דומה, למה שכתב הרמב"ן בסהמ"צ שורש א' לתמוה במש"כ הרמב"ם דבכל איסורי דרבנן יש לאו דלא תסור, דא"כ למה אמרו ספיקא דרבנן לקולא והלא כל ספיקא דרבנן דאורייתא היא משום לא תסור, וכתב הרמב"ן ליישב דע"כ מסרה הכתוב לחכמים והן הם שאמרו ותיקנו דספיקא רבנן לקולא וממילא אין בזה ל"ת דאורייתא, אבל במקום שהחמירו חכמים חוזרים הדברים לל"ת דאורייתא.

וכך גם בגידון דידן כיון שהנביאים הן הם שמסרו את הדברים לחכמים ותלו ברצונם באומרם רצו מתענים רצו אין מתענים, ואכן יש ביד חכמים לדורותיהם להחליט שאין מתענים, ואף יש בידם להחליט להתענות לחצאין כמבואר לעיל, אבל אם יחליטו וירצו להתענות חוזרים הדברים לתקנת הנביאים וכל חומרת דברי קבלה עליהם.

כך נראה לענ"ד בעומק הדברים, אך מודינא דלא משמע כן בדברי הרשב"א, בדברי הטור ובדברי הפוסקים האחרונים.

והנה חידוש גדול כתב הרמב"ם (פיה"מ ר"ה פ"א מ"ג):

"ובבית שני לא היו מתענין לא עשרה בטבת ולא י"ז בתמוז, אלא מי שהיה רוצה מתענה ומי שלא היה רוצה לא היה מתענה... ואע"פ שהיה הרשות בידם שלא להתענות בט' באב כמו שזכרנו, היו מתענין בו מפני תכיפות מיני האבל שאירעו בו כמו שיתבאר בתענית".

ולא ירדתי לסוף דעתו, שהרי בזמן בית שני קעסיק ועדיין לא הוכפלו צרות עד לחורבנו. דהלא במשנה בתענית (כ"ו ע"ב) נמנו הצרות שאירעו בי"ז בתמוז ובט' באב,

גדרי הצומות בזמן הזה

ומתוך חמישת הדברים הללו אירעו לפני תקופת בית שני, שבירת הלוחות, ביטול התמיד והבקעת העיר בחורבן בית ראשון (בט' תמוז), ואף בענין שריפת התורה יש אומרים בירושלמי (תענית פ"ד ה"ה, דף כ"ג ע"ב) שהכוונה לצלם שהעמיד מנשה בזמן בית ראשון, אך מתוך חמישת הדברים שאירעו בתשעה באב רק שנים קדמו לתקופת בית שני, הגזירה שלא יכנסו לארץ ישראל וחורבן בית ראשון, וצע"כ.

ועוד דבזמן שביהמ"ק קיים הרי זה שעת שלום ומצוה לנהוג בו שמחה ולא צום, ולכאורה אסור להתענות בו. וצ"ע.

ד

בגדר רצו אינם מתענים

א. הנה כתב הטור תוך דבריו (סימן תק"נ):

"רצו רוב ישראל והסכימו עליהם שלא להתענות אין מתענין רצו רוב צבור מתענין והאידנא רצו ונהגו להתענות".

ויש לדקדק בשינוי לשונו שכתב דאם רצו רוב ישראל אינם מתענים, ואם רצו רוב הציבור מתענים, ומה בין רוב ישראל לרוב הציבור.

ונראה לכאורה דאם מעיקרא קבלו להתענות ושוב הוטב מצבם של בני ישראל, אין להקל אא"כ רצו רוב ישראל, דהיינו רוב בנ"י שבעולם. אבל אם היפך הדברים שרצו מעיקרא לא להתענות ושוב הורע מצבם ורצו להתענות די ברצון רוב הציבור ולא בעינן דוקא רוב ישראל, דלחומרא אזלינן בתר רוב הציבור, אך לקולא אין בידם אלא ע"י רוב כל ישראל.

ויש בזה סברא גדולה ופשוטה, דבאמת תיקנו את ימי התענית על חורבן הבית וכל עוד לא נבנה ביהמ"ק ראוי להתענות, וגדולה מזו כתב הריטב"א (בר"ה שם) דמאז חורבן הבית התענו כל ישראל בת"ב ובצומות "וכי אפשר שחרבו שני מקדשות ואכלו ושתו", ולא הקילו אלא בשאר העינויים, אלא דמ"מ אמרו דבזמן שאין לא שמד ולא שמחה אם רצו אין מתענים, אך חידש הטור דלעקור את הצום צריך הסכמת רוב ישראל.

גדרי הצומות בזמן הזה

אך הב"ח שם כתב:

"ומ"ש רצו רוב ישראל פירוש רוב שבאותה מדינה והיינו רוב הציבור".

ואני את הנלענ"ד כתבתי ועדיין י"ל בזה.

ב. ונראה עוד לענ"ד שאין הדבר תלוי ברצון כל דור ודור לדורות עולם. אלא בחכמי הדורות אבות העולם חכמי המשנה והגמ'. ואף שכתב הרשב"א (מגילה שם) דאף שרצו הדורות הקודמים להתענות יש ביד הדורות שאחריהם לא להתענות והוכיח כן מדברי הגמ' בר"ה, אין זה אלא בזמן חז"ל ולא בדורות שלאחריהם. וזאת עפ"י מה שכתבתי בכמ"ק (עיין מנחת אשר דברים סימן י' אות ו') דיסודות התורה וההלכה נקבעו ע"י חכמי ישראל באלפיים שנות תורה, ואין ביד הדורות שלאחריהם לבטל דבריהם או לסטות מהם, וכך גם נראה בנידון דידן דאף אם יתאחדו רוב ישראל וחכמיהם בזמן מן הזמנים בדורות האחרונים אין בידם לבטל את הצומות, אא"כ בזמן שיש שלום שבו אמרו חז"ל שיהיו הצומות ימי שמחה.

וידעתי שלא כך משמעות לשונות הפוסקים ובפרט לשון הטור, אך לאחר התבוננות נראה שאין מדבריהם סתירה לדרכינו, ומ"מ כן לבי אומר לי ביסוד הדברים. ושו"ר שכבר כתב הריטב"א להדיא דמשקיבלו עליהם בזמן הגמ' להתענות שוב אין רשות להקל לעולם, עי"ש.

ג. והנה רש"י פירש (ר"ה שם) בזמן שיש שלום "בזמן שאין יד העכו"ם תקיפה על ישראל", וכ"כ שם הר"ן והמאירי.

ומשמע מדבריהם דכל שאין יד הגויים תקיפה על ישראל הימים ימי שמחה, ולכאורה זה תימה דמה בכך שאין ידי הגויים תקיפה עלינו, וכי משום כך שוב אין צריך לזכור את חורבן הבית ולהתאבל עליה.

ונראה דמשום כך דקדק רש"י לכתוב דמה שאמרו דבזמן שיש שלום יהיו ימי שמחה אינו אלא ליאסר בהספד ותענית, אך ודאי לא יהיו הימים ימי שמחה יתירא, ועדיין מצווים יהיו לנהוג באבילות בדרכים שונות.

אך עדיין התימה במקומה עומדת וכי בזמן שאין יד עכו"ם תקיפה עלינו אסור להתענות בת"ב אף דבחיכא שרינן ועדיין בן דוד לא בא.

גדרי הצומות בזמן הזה

ורבינו חננאל פירש "בזמן שיש שלום כלומר זמן שבית המקדש קיים", וכך פירשו בעקבותיו הרמב"ן, הריטב"א, המגיד משנה (פ"ה מתעניות ה"ה) והטור (סימן תק"נ). וכך קיי"ל להלכה.

ה

אם יש מקום להקל בצומות משום הפסד ממון

במי שעובד אצל בעה"ב גוי ואין המעביד מוכן לותר לו שלא יעבוד בימי הצום והוא חלש בגופו ועבודה קשה עבודתו, ואם יצטרך לצום קרוב לודאי שלא יוכל לעבוד, אם מותר לו לאכול ולשתות.

וראיתי מי שכתב דכיון שד' הצומות משום אבילות המה, כשם שהקילו לאבל לעבוד במקום הפסד מרובה, וכמבואר ביו"ד סימן ש"פ, ה"ה בצומות הנ"ל.

ולענ"ד אין הנידון דומה לראיה, דאם הקילו באיסור מלאכה לאבל שאינו אלא דין מסוים בהלכות אבילות כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות, אין זה ענין ואין זו ראיה למצות התענית דחמור טובא והוי מתקנת הנביאים ודברי קבלה.

ואף דבאמת נכון הדבר דהני ד' צומות משום אבילות המה כפי שהארכתי במק"א (עיין מנחת אשר מועדים ח"ב סימן ל"ו), מ"מ אין הם דיני אבילות אלא דיני תעניות. ואין ללמוד להקל בהם ממה שהקילו בהלכות אבילות, וזפ"מ.

ואף דנראה לכאורה דהצומות בזמנ"ז אינם אלא כמנהג בלבד לפי המבואר בר"ה (י"ח ע"ב) דבזמן שאין לא מלחמה ולא שלום רצו מתענים רצו אינם מתענים, באמת נראה דטעות היא לומר דכל חומרת התעניות אינה אלא מדין מנהג. ונראה יותר דכיון דכך התנו נביאי ישראל מעיקרא ברצונם תלוי הדבר, שוב כשרצו וקבלו על עצמן להתענות חוזר הדבר למעין תקנת הנביאים, וחיוב התענית חיוב גמור הוא.

ובפרט לפי מש"כ הטור (סימן תק"נ) דהאידנא הוי זמן של שמד וכל ישראל חייבים להתענות מדברי קבלה ותקנת הנביאים.

ובאמת קשה לקבוע בזה מסמרות, דמחד גיסא חיים אנו בתקופה שבה יש ליהודים זכויות שוות לשאר העמים במדינות המתוקנות, ובארץ ישראל ידנו תקיפה ואין אנו

גדרי הצומות בזמן הזה

כפופים לשלטון זר, אך מ"מ סכנות גדולות רובצות על כל היישוב בארץ ישראל ואף בנ"י בכל העולם כולו הם מטרה למחבלים רוצחים צמאי דם ונתונים אנו לחסדיהם של אומות העולם.

ומ"מ לא מצינו כל מקור להקל בצומות משום הפסד ממון ואף לא משום הפסד מרובה.

אלא שלכאורה יש להקל מטעם אחר. דלא מצינו שצריך אדם לשנות מאורחותיו כדי שיוכל להתענות בימי התענית אלא עולם כמנהגו נוהג ומותר לו לאדם להתנהג באופן המקובל ואם יפול למשכב מותר לו לאכול ולשתות לפי הצורך, ולא מצינו שיהיה האדם מצווה לישב בביתו ולשכב במיטתו ולהמנע מצנים ופחים בדרך עיקש כדי שלא יפול למשכב ויצטרך לבטל את התענית.

ואף לגבי חילול שבת פלפלתי במק"א אם יש חיוב על האדם לשנות מאורחות חייו הרגילים והמקובלים כדי למנוע מצב של חילול שבת לצורך פקו"נ, אבל לגבי הצומות פשוט דאינו מצווה בכך.

ומשו"כ נראה דכשם שהוא עושה מלאכתו בכל יום ויום כך מותר לו לעשות גם בימי התענית ואם יגיע לחולשה יתירא שדומה לחולי שוב מותר לו לנהוג כהלכה ולפי מצבו אף לאכול ולשתות.

וכבר כתב כע"ז באגרות משה (או"ח ח"ד סימן קי"ד), עי"ש.

אבל פשוט דאין להורות היתר לכתחלה לאכול כיון שיודע הוא שאם לא יאכל לא יוכל לעבוד כראוי.

והנה ידוע מה שנחלקו הפוסקים בענין צום גדליהו בן אחיקם. הט"ז (סימן תקמ"ט) כתב בתחילה דכיון שגדליהו נהרג בראש השנה כמבואר ברבינו ירוחם (נתיב י"ח ח"ב, מובא בבית יוסף סוף סימן תקמ"ט), וכיון שאין להתענות בר"ה קבעו את התענית למחרתו הו"ל כתענית נדחה ויש להקל לבעל ברית לאכול ולשתות בו, ושוב חזר בו וחילק בין נדחה ע"י שבת לצום גדליה דמעיקרא תקנוהו בג' תשרי שאין להקל בו. ובאליהו רבה (אות ו') הביא משו"ת ראש יוסף שאכן הקיל בצורך גדול כדין תענית נדחה וכ"ה בשע"ת (סק"א).

גדרי הצומות בזמן הזה

ובמחזיק ברכה הוכיח מדברי הריטב"א להחמיר כשיטת הט"ז וכ"ה במאמר מרדכי (ס"ק ב').

ובכף החיים (תקמ"ט סק"ה) כתב דמסקנת ההלכה לחומרא ולא כדעת הראש יוסף וכך מנהג העולם.

ומשו"כ נראה דאף בצום גדליהו אין להקל לאכול לכתחלה, אא"כ נחלש במהלך העבודה כמבואר. ובת"ב יש להחמיר טפי ויתעקש בכל טצדקי אפשרי שלא לעבוד בו.

וראיתי מה שהביאו מחברי זמנינו בשם הגרש"ז אורבך שאחות בבית חולים וכן חייל העסוק בפעילות פטורים מן הצומות מלבד יוה"כ ות"ב, דמסתמא לא קיבלו עליהם את הצומות במקום שיש בזה אף חשש רחוק של פקו"נ.

ולענ"ד אין לחדש סברא מעי"ז במקום שלא חידשוה הראשונים אלא שמטעם אחר נראה דאף חשש רחוק של פקו"נ דוחה את הצומות, ונראה עוד דכשם שחולה פטור מן התעניות כך גם משמשי החולה, במקום שיש חשש שע"י התענית לא יוכלו לשמש את החולה, כגון אחות שקשה לה לתפקד כראוי כשהיא שרויה בצום, צרכי החולה דוחים את התענית, וכך גם בחייל שע"י הצום יחלש וערנותו תפגם יש בזה חשש סכנה, אך אין זה משום שלא קיבלו את התענית אדעתא דהכי.

מקל שקד אני רואה

מקל שקד אני רואה

"ויהי דבר ה' אלי לאמר מה אתה רואה ירמיהו ואומר
מקל שקד אני רואה ויאמר ה' אלי היטבת לראות כי שוקד
אני על דברי לעשותו" (ירמיהו א' י"א – י"ב).

והנה אמרו בירושלמי (תענית כ"ג ע"א):

"מה הלז הזה משהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את
פירותיו כ"א יום, כך מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב
הבית כ"א יום".

ולבי אומר לי דיש רמז נוסף במראה הנבואה ד"מקל שקד" דהנה אמרו
בפ"א דמעשרות (משנה ד') דשקדים מרים הם, אלא שאמרו בעירובין
(כ"ח ע"א) דמערבין בשקדים המרים משום "דיכול למתקן ע"י האור",
ורמז זה ניתן לירמיהו, דחורבן הבית נמשל לשקד. השקדים מרים הם,
אלא שיש בידנו למתקן ע"י האור ואין אורה אלא תורה, אור התורה היא
הממתקת את צער הגלות, ע"י התורה שנמשלה לאש, "הלא כה דברי
כאש נאם ה'" (ירמיה כ"ג כ"ט).

דרך אחת לנו להמתיק את מרירות החורבן והיא דרך התורה, בתי
התורה, בתי הכנסיות והמדרשות שבישראל הלא הם בתי מקדש מעט
(מגילה כ"ט ע"א) ועל ידם נזכה לבית הגדול והקדוש, הלא לא חרב הבית
ולא אבדה הארץ אלא משום שלא ברכו בתורה תחלה, ולא היתה התורה
חשובה בעיניהם ולא עסקו בה לשמה (נדרים פ"א ע"א ועיין שם בר"ן),
ורק ע"י אהבת תורה ותלמודה נזכה לבנין הבית.

פוק חזי מה שכתב האור החיים הק' בריש פרשת תצוה:

"ובדרך רמז יתבאר הכתוב על דרך מאמר הובא בספר
זוהר חדש (בראשית ח') כי ד' גלויות של ישראל כל אחד מהם
נגאלו ממנו בזכות אחד, גלות הראשון נגאלו בזכות אברהם
אבינו ע"ה, ב' נגאלו בזכות יצחק, ג' בזכות יעקב, והד' תלוי

מקל שקד אני רואה

בזכות משה ולזה נתארך הגלות כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצוות אין משה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה".

ולבי אומר לי שאין כונת הדברים שמשה אינו חפץ לגאול, וכי יעלה על הדעת שמשה רבינו רעיא מהימנא שנשא את העם בחיקו כאשר ישא האומן את היונק אינו חפץ לגאול את ישראל. אלא שאינו יכול לגאול, דאם אמרו שנגאלנו מן הגלות בזכות אבות העולם, הלא ברור דבזכות מדת החסד שהוא מדת אברהם אבינו שנאמר בו "תתן חסד לאברהם" נגאלנו מגלות מצרים, וכן ביצחק במדת הגבורה ובמדת התפארת של יעקב איש תם. ומן הגלות האחרונה ניגאל בכח התורה, דהלא כל כוחו של משה כח התורה הוא, והתורה קרויה על שמו כמ"ש (מלאכי ג' כ"ב) "זכרו תורת משה עבדי", ורק כשנעסוק בתורה ובאהבתה נשגה תמיד ניתן כח למשה רבינו לפעול ולקרב ישועת ישראל וגאולה שלמה.

"כי אתה ה' באש הצתה ובאש (התורה) אתה עתיד לבנותה" בב"א.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

